

Literatura

- Belostenec, Ivan 1998. *ILLYRICO- LATINUM, Gazophylacium*, pretisak, Zagreb
- Krleža, Miroslav 1983. Na mukah.. *Plameni vjetar*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Krleža, Miroslav 1993. Djetinjstvo u Agramu (1902- 03), *Fuga kajkavica haeretica- Kaj*, broj 2- 3- 4, Zagreb
- Kuzmanović, Mladen 1985. *Kerempuhovo ishodište*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Krleža, Miroslav 1952. Djetinjstvo u Agramu godine 1902-3, *Republika*, Zagreb
- Čengić, Enes 1985. Trubač u pustinji duha. *S Krležom iz dana u dan (1975- 1977)*, Zagreb: Globus.
- Kuzmanović, Mladen 1998. *Krleža u sjeni Terezije*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Kuzmanović, Mladen 1998. *Krleža u sjeni Terezije*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Vončina, Josip 1999. *Tekstološka načela za pisanu baštinu hrvatskoga jezičnog izraza*. Zagreb: Matica hrvatska.

Summary

The Influence of Belostenec's Dictionary upon the Literary Lexis of Miroslav Krleža

This paper presents an analysis of lexical and morphological similarities, and phonetic and phonological features of the words which appear in Belostenec's dictionary and which were also used by Miroslav Krleža. It established the similarity between the vocabulary that Krleža attributed to his grandmother Terezija and the lexemes listed in the Gazophylacium. A comparison among the lexemes appearing in the Gazophylacium, the lexis attributed to Terezija Goričančeva, and the Balads was carried out, including morphological, and phonetic and phonological features thereof. The said analysis exposed a similarity which attests beyond doubt to the scope in which past knowledge can enrich literary works created centuries later.

Ključne riječi: leksemi, sličnosti, Terezija Goričančeva, grafija, Gazofilacij

Key words: lexemes, similarities, Terezija Goričančeva, script, Gazophylacium

Stručni rad

Baka i unuk – generacijske razlike u govoru Blatnice Pokupske

Dijana Ćurković, Perina Vukša
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

U radu se promatraju fonološke značajke kajkavskoga govora Blatnice Pokupske. Uspoređuju se idiolekti Jelice Jurčić i njezina unuka Zorana Mihajlovića. Govor bake pokazuje starije, a govor unuka novije stanje u ovom kajkavskom govoru. Prikazane su istosti i razlike u vokalizmu, konsonantizmu i akcentuaciji. Pokazano je koje su fonološke karakteristike govora starije generacije stabilne, koje se gube i koje su potpuno izgubljene.

Blatnica Pokupska smještena je petnaestak kilometara istočno od Karlovca. Prema posljednjem popisu stanovništva (2001.) Blatničara je službeno 59. Neslužbeno ih je, nažalost, mnogo manje: informator Ivan Bartolić u dvije je minute nabrojio 30 stanovnika. U prošlosti je Blatnica bila gušće naseljena. Dostupni popisi stanovništva (od 1857. usp. www.dsz.hr) pokazuju da je i u Blatnici zabilježen osjetan pad nakon Drugog svjetskog rata, kada je započeo ruralni egzodus. „Sve većom industrijalizacijom i urbanizacijom zemlje privlačnost urbano-industrijskog načina života postaje sve više nužna i zakonita posljedica,“ (Zečević 2000: 14: 20-23).

Rad prikazuje jezičnu situaciju u jednome kućanstvu. Ističu se razlike između govora 82-godišnje Jelice Jurčić i njezina 20-godišnjeg unuka Zorana Mihajlovića. U istraživanju blatničkoga sustava za Hrvatski jezični atlas⁸¹ primijećena su odstupanja u idiomima govornika mlađe generacije. U ovom se radu približe promatraju razlike u fonološkim sustavima različitih generacija, jer su oni podložniji promjeni, dok su morfologija i sintaksa stabilnije. Pretpostavljeno je da će najjači mehanizmi na planu jezika biti jezična ekonomija i tendencija k simetriji sustava, a na planu govora

⁸¹ U Hrvatskom jezičnom atlasu (dalje: HJA) zabilježen je sustav utemeljen ispitivanjem starijih govornika (Punkt 78), odabranima prema načelima terenskih istraživanja (v. Ivšić 1914, Jozić 2007). Jelica Jurčić jedna je od ispitanika za popunjavanje Upitnika za HJA, uz Maricu i Ivana Bartolića. Njihovi podatci navedeni su u Dodatku Upitnika, dostupnom na IHJJ.

utjecaji adstrata: štokavskoga standarda i karlovačkoga govora.⁸² Važan izvanjezični čimbenik bit će i migracije, i to dnevne, učestalije u životu mladih nego u starih. Prema tome, trebali bismo pronaći dvostruke razlikovnosti – jedne na planu jedinica suštava, a druge u njihovim realizacijama.

Nameće se pitanje je li i unukov govor blatnički ili je riječ o hibridu, mješavini značajki mjesnih govora istočno od Karlovca ili vrsti substandarda⁸³ u nastajanju. Naime, autorice vjeruju da će, unatoč pronađenim inovacijama, unukov sustav ipak biti blatnički mjesni govor, revolucionarniji od bakina, no još uvijek blatnički – jer bi trebao sačuvati značajke koje ga razlikuju od susjednih sela.⁸⁴ Prema tome, bitne su i istosti u idiolektima. Usporedba govora bake i unuka⁸⁵ trebala bi pokazati koje su fonološke karakteristike govora starije generacije stabilne, koje se polagano gube, a koje su potpuno izgubljene.

	Godina i mjesto rođenja	Dosadašnja boravišta	Školovanje	Zanimanje
Jelica Jurčić	1927. Blatnica	Blatnica	Šišljavić (4 r.)	Domaćica, poljoprivrednica
Zoran Mihajlović	1989. Karlovac	Blatnica, Frankfurt am Main (1991.-1996.)	Šišljavić (4 r.) Rečica (4 r.) Karlovac (4 r.)	Automehaničar, zaposlen u Donjoj Kupčini (od 2009.)

Tablica 1. Podatci o ispitanicima

Razlika u godini i mjestu rođenja bake i unuka štošta nam govori o šezdesetogodišnjem civilizacijskom razvoju; unuk je rođen u bolnici u Karlovcu, a baka u Blatnici, *u štāli*, reći će vam u šali; *tū sam rōžena i vājda bum tū mīrla*. Čak ni u ratnom dobu baka nije napuštala svoju rodnu kuću, dok je unuk s užom obitelji izbjegao u Frankfurt, gdje je naučio njemački jezik, ali i stupio u kontakt s drugim izbjeglicama, govornicima raznih dijalekata. Vratio se prije početka osnovnoškolskoga obrazovanja, te je, kao i baka, prva četiri razreda pohađao u Šišljaviću, selu tri kilometra istočno od Blatnice. Za razliku od bake, unuk je završio još četiri razreda osnovne škole (u Rečici, selu zapadno od Blatnice) i četiri srednje (u Karlovcu). Vidljivo je da je unuk bio dulje izložen utjecajima štokavskoga standarda, što će se, naravno, reflektirati u njegovu govoru.

⁸² O ovakvim tendencijama v. Škiljan (1976: 20-21).

⁸³ Prema literaturi, u hrvatskome jeziku substandard ne postoji, barem ne onakav kakav je u, primjerice, češkom (o tom v. Sesar 1996). Autorice vjeruju da se u Hrvatskoj od osamostaljenja počela formirati vrsta substandarda (v. Brozović 1996, 2004) u urbanim govorima (kakve je npr. opisao Kapović 2004). Njegova je osnovica četvorostruka (zagrebačka, splitska, riječka i osiječka), i najveći prestiž u govornika ima ona koja im je najbliža. U našem je slučaju karlovački govor prestižan, a katkad i zagrebački.

⁸⁴ I susjedni se mjesni govori u nekim značajkama razlikuju od blatničkoga: Primjerice, Šišljavić ima drugačiji razvoj vokalnoga i akcenatskoga sustava (Šišljavić *deška* vs. Blatnica *dáska*).

⁸⁵ U daljnjem ćemo tekstu primjere iz govora Jelice Jurčić bilježiti kraticom B (< baka), a one iz govora Zorana Mihajlovića U (< unuk). Kada ispred primjera ne stoji oznaka, prisutan je i u jednom i u drugom sustavu.

Još je jedan sociolingvistički faktor bitan u formiranju unukova idiolekt – njegovo zanimanje i zaposlenje. Dok je baka (kao i većina pripadnika njezine generacije) poljoprivrednica koja je cijeli život provela u rodnom selu, unuk je manje vezan uz selo; u trenutku ispitivanja bio je zaposlen u Donjoj Kupčini, a u slobodno je vrijeme u kontaktu sa stanovnicima susjednih mjesta (Rečica, Šišljavić, Karlovac). Točnije, osim sa štokavskima, unuk je u svakodnevnom kontaktu s drugim kajkavskim idiomima, mjesnim govorima sjeverno od Kupe.

Fonološka analiza pokazat će u kolikoj su mjeri inodijalekatski (štokavski, manje čakavski) i dijalekatski (kajkavski: prigorski, sutlanski etc.) sustavi utjecali na sustav jednoga govornika mlađe generacije Blatničara.

Prema karti kajkavskoga narječja M. Lončarića (1996: 199) Blatnica se nalazi na području turopoljsko-posavske skupine govora, i to u vukomeričko-pokupskom dijalektu.⁸⁶ „Još se od Rešetara i Strohala znalo da to područje obilježava čakavsko-kajkavsko-štokavska interferencija,“ (Finka 1982: 163: 3-4). Drugim riječima, Blatnica Pokupska nalazi se na višestruko rubnome⁸⁷ području: Kupa, prirodna granica između čakavskoga i kajkavskoga stanovništva, navodnjava područje gdje su u dodiru doseljenički i starosjedilački čakavci i kajkavci, a i doseljenički štokavci. U pokupskom, prikupskom i žumberačkom području nalaze se čakavski (ikavsko-ekavski) govori (v. Lukežić 1990: 24: 49-52 i 25: 1-2), no velik utjecaj ima i karlovački urbani dijalekt, polariziran u dvama podsustavima: starije i starosjedilačko stanovništvo govori čakavko-kajkavskim, a mlađe i doseljeničko štokavskim idiomima (Finka; Šojat: 1973: 78: 23-28). S obzirom na kriterij rubnosti, možemo reći da ovo područje pozdravlja promjene pa mu je i sam sustav nestabilan, tj. neusustavljen i nekonzistentan (s mnogobrojnim alternativama značajki).

Vokalizam

Vokalski sustav Blatnice Pokupske ima šest dugih /i, ē, ē̄, ā, ō, ū/ i šest kratkih vokala /i, e, ē, a, o, u/ u naglašenoj poziciji, dok se samo u nenaglašenoj pojavljuju /o/, /e/ i /y/.⁸⁸ Čuva se i dugo i kratko slogotovorno /r/ (*kr̄v̄, m̄rk̄, Npl̄ ōbrve*).

I kod bake i kod unuka iskonski vokal /*ē/ razvio se u /e/ (*zēnica, tēlo*) i sačuvao svoju fonološku individualnost, jer su se iskonski /*e/ i /*e/ reflektirali u /e/ (*smečē, nosēča, prēšal*). Poluglasi su se u prahrvatskom razdoblju izjednačili u /*ə/, koji se kasnije razvio u /a/ (*dān, dānas, pōsal*). Npreventivna vokalizacija kajkavskoga tipa /*ə > e/ dogodila se u primjeru *mēlin* (vs. *mlinar* – vjerojatno posuđeno iz standarda) i u Isg osobne zamjenice za 1. lice (*mēnom*).

⁸⁶ Brozović (1988: 83: 48-55) navodi samo turopoljsko-posavski dijalekt, bez spomena poddijalekta, a prema Ivšiću (1936: 82: 11-14, 36-37) blatnički svrstavamo u revolucionarne govore, i to one koje naziva mladim kajkavskima, numeriranima III, (tip: *žēna, leī, sūša*).

⁸⁷ Više o kriteriju rubnosti v. u Vranić (2007) i literaturi na koju upućuje.

⁸⁸ Prema inventaru vokalnoga sustava Blatnica pripada centralnoj i istočnoj grupi turopoljsko-posavskog poddijalekta (v. Zečević 2000: 23: 7-12).

U blatničkom je vokalizmu izražena tendencija k otvaranju prednjega visokog vokala /i/ prema /e/, odnosno zatvaranju /e/ prema /i/, koji se realiziraju kao centralizirani /y/. Zabilježena je u finalnom otvorenom slogu kod starijih govornika: Dsg *cûry, istrêsty*, Npl *sâny* 'saonice'. U unukovu je govoru ova pojava rjeđa, dolazi samo u Dsg⁸⁹ ženskoga roda, a u nominativu množine muškoga roda nema je. Infinitiv je kod unuka apokopiran (U *istrêst*).

Prema jednadžbi /q > V < / u blatničkom se govoru razvio /u/. U bakinu govoru nalazimo primjere poput *rôka*, Gpl *gôsak* i dublete *pôt/pût, pôš/pûš* kakvih u unukovu govoru nema. Možemo pretpostaviti da je /*q/ prvotno dao /o/ koji je pod utjecajem adstratnih sustava⁹⁰ prešao u /u/.

Zijev se uklanja kod brojeva kod kojih je u slijedu /ae/ drugi vokal zamijenjen poluvokalom /j/ u starijem sustavu, dok je u mlađem došlo do kontrakcije prema drugom članu, što je vjerojatno uvezeno iz (sub)standarda (B *jedânaĵst* : U *jedânest*, B *dvânaĵst* : U *dvânest*). Zijev se ne uklanja u primjerima sa slijedom /au/ (*pâun, pâuk*).

Vokal /u/ u starijem sustavu ne može biti na početku riječi pa dolazi do proteze /v/ (B *vûglen* : U *ûglen*, B *vûvo* : U *ûvo*), koja kod unuka izostaje. Redukcije inicijalnih i finalnih vokala /o/ i /a/ sustavne su u bakinu govoru, dok ih kod unuka nema (B *tâm* : U *tâmo*, B *vûd* : U *ovûda*, B *svûd* : U *svûda*). I u bake i u unuka prisutna je tzv. štokavoidna redukcija tipa *glêdla* (v. Zečević 2000: 11: 11-12).

Konsonantizam

Iz blatničkog je konsonantizma eliminiran velarni spirant /x/, no u unukovu se sustavu rekonstruiru u dubletnim primjerima (B *kûva* : U *kûva/kûxa*). Labiodentalni spirant /f/ najčešće stoji u riječima stranoga podrijetla (*fundomênt* 'temelj', *rafunk* 'dimnjak'), no može biti i bezvučni parnjak sonanta /v/ kod provođenja jednačenja po zvučnosti (Gsg *udôfca*).

U sustavu se nalazi jedna zvučna i jedna bezvučna afrikata (*nôčas, čôvek, rožâk, ôža*). Iskonsko /*d'/ dalo je /j/ (*prêja, brêja* 'skotna')⁹¹, a /*t' > č/ (*vrêča*). Skupovi /*st'/ i /*sk'/ razvili su se dvojako: kao /š/ (tj. alofon /š/) u bakinu te kao alternacije /š/ – /št/ u unukovu sustavu (B *krešî* : U *krešî*, B *sûca* : U *štûca*). Prema Brozoviću (1988: 84: 4) glas /š/ javlja se u prigorskom dijalektu kajkavskoga narječja, i to u ozaljskim govorima. Činjenica da se /š/ nalazi u blatničkome sustavu može sugerirati da je izoglosa /*st', *sk' > š/ sezala do područja kilometrima daleko od Ozlja. S druge strane, /št/ u unukovu sustavu mora biti strana skupina, tj. realizacija uvezena „odozgo“ iz adstratnog sustava, u ovom slučaju štokavskoga standarda.

Skupine /*zd', *zg'/ i sekundarni skup /*daj/ i u jednom i u drugom sustavu daju /ž/ (*rožâk, pòsuže*). Suglasnički skup /*čr/ sačuvao se kao /čr/ (*črêp, črjen, črn*). U praslavensku skupinu /*žr/ umetnut je dental /d/ (Npl B *ždrêbiči* : U *ždrêpci*). Između labijala /p/, /b/, /m/, /v/ i sonanta /j/ umetnuto je epentetsko /l/ koje se zatim jotira u /l/ (*kâplê, grôblê*, 1. sg prez. *snîmlem* 'izuvatí', *zdrâvle*). U bakinu sustavu epenteza se ostvaruje i u komparativima kojima osnova ne završava labijalom (B *mêkļa*). Analoške epenteze kod unuka nema.

Sonant /l/ podliježe depalatalizaciji samo u starijem blatničkom sustavu (B *prijatel* : U *prijatelj*). Finalno /l/ nalazi se i na kraju unutarnjega i vanjskoga sloga (Gsg *kôlca, pèpel, vòl, vèšël*, r. pr. sg *pûstil*). U unukovu se govoru javlja i vokalizacija /-l > ol/ koja je stilski obilježena i uvezena iz štokavskoga.⁹²

Spirant /ž/ rotaciran je u /r/ u prezentu glagola *moći*: 1. sg *mòrem*, 3. sg *mòre* (niječno *nèmore*), 3. pl *mògu*. Zvučni konsonanti (i sonant /v/) ne mogu stajati na kraju fonetske riječi (*mûš, zûb, snêg, krj*), ali u enklizi ostaju (Isg *mûžem, mûžje*). U deklinaciji su u većini slučajeva dokinuti rezultati sibilizacije (Lsg *dâsky*, Npl *bûbrêgy*) i u bake i u unuka.

U suglasničkom skupu /čn/ afrikata /č/ zamijenjena je sa /š/ u rijetkim primjerima (B *rušnik* : U *rušnik*), ali većinom ostaje (*imučna, sestrična, nôčni*). U ostalim suglasničkim skupinama zabilježeno je pojednostavljenje /tst > st/ (*bogâstvo*), uz disimilacije (B *gûvno, sûmlamo*) koje nisu uvijek potvrđene u unuka (U *sûmnam*). Skupine /pt/ i /pk/ čuvaju se u sustavu (*šâptaty, ptica, leptir, zipka, klûpko*). U početnim ili središnjim suglasničkim skupinama zabilježena su ispadanja kao u *šenica, lâsi*.

Akcentuacija

U blatničkom je akcenatskom inventaru sačuvan stari sustav po broju i prirodi akcenata: ' , ~ í uz nenaglašenu kraćinu i dužinu ~ (iščezlu u unukovu sustavu, a u bakinu je samo u prednaglasnoj poziciji). Prema naglasnom mjestu blatnički je govor među onima koje je S. Ivšić nazvao revolucionarnima (1936: 80: 9-10). Dakle, kada bismo trebali odrediti blatnički govor prema Ivšićevim kriterijima, pripadao bi trećoj mlađoj kajkavskoj skupini (i to njezinu trećem podtipu, bez oksitoneze: *nôga, žêna, glâva, rôka*), s naglascima poput *pòsekal, pòsekla, posêkli*; te *žêna, letî, sûša*.⁹³ U prvom je primjeru došlo do metatakse, dok druga kajkavska akcenatska pojava, metatonija, nije u potpunosti provedena kada je akut na ultimi, nego na toj poziciji alterniraju⁹⁴ ostvaraji ~ í u bakinu sustavu (B 3. sg prez. *srbí/srbî, bežî*), a u unukovu je dosljednije provedena (U 3. sg prez. *srbî, bežî*).

⁸⁹ U Dsg imenica ž. r. razvio se nastavak /-e < *-ě/ prema nepalatalnoj glavnoj paradigmi, koji se prema palatalnom /*-i/ zatvorio i rezultirao glasom /y/. Analogijom se u infinitivu i u Npl nekih imenica muškoga roda finalno /i/ otvara prema /y/. Više v. u Zečević (1992: 14-23) i u Lončarić; Zečević (1999: 187: 7-9).

⁹⁰ Labov (1994: 78: 20-26, 35-38) ovakve promjene naziva promjenama odozgo (*changes from above*) jer dolaze iz drugih govora koje dominantna društvena klasa smatra prestižnima. Suprotne su promjene odozdo (*changes from below*) koje iz mjesnih ulaze u prestižni govor, i to bez svijesti govornika o tome (takva je npr. apokopa infinitiva ili štokavoidna redukcija).

⁹¹ S razlikom u realizaciji intervokalnog /j/: B *mêja* : U *mêa*.

⁹² U unukovu dijalogu s prijateljem iz „kejkavskog“, Šišljavića zabilježeno je (kose crte i strelice označavaju pauze i rečeničnu intonaciju prema IPA-i):

I₁: i_ônda_je motôr krêpal pri_mêni / ||

I₂: ônda_ga_je ôn stîgal \ | jêdnostavno \ ||

I₃: axá \ | stîgal / | ôjmo rêči \ | dôbro \ || ubio_ga \ || p'rdno_je na_ròsu \ ||

⁹³ Usp. Ivšić 1936: 79-85.

⁹⁴ I rečenična intonacija može utjecati na realizaciju dugih akcenata, pa postoje dublete poput Gpl n *rebâr/rebâr*.

Dugi silazni naglasak ostvaruje se kraće nego u standardnoj novoštokavskoj akcentuaciji. Kratki se naglasak (i to najviše nad zatvorenim vokalima /e/ i /o/) izgovara dulje od standardnog novoštokavskog⁹⁵ pa se mogu čuti dublete (*òko/òko*). Katkad se kratki ostvaruje i silaznom i uzlaznom intonacijom, posebice u riječima gdje je došlo do pomicanja akcenatskoga mjesta na prethodni kratki slog (*čèlo, jèzik, ógañ*), no ne postoje minimalni razlikovni parovi pa možemo zaključiti da je intonacija kratkoga naglasaka fonološki irelevantna.

U govoru je započeo proces regresivnog pomicanja siline, no nije sustavan. Iznimke su potvrđene u glagolima poput B *pītáty* (U *pítat*), B *rānity* (U *xrānit*).⁹⁶ U unukovu sustavu pomak na prethodno dug slog rezultira dugouzlaznim akcentom, i to nelomljena izgovora, s ravnomjerno rastućom intonacijom (Gpl *sēla*). B. Finka nazvao ga je štokavoidnim akutom (u čakavskim sustavima), a neki ga zovu i neoakutom ili kopnenim akutom (v. Finka 1979: 147: 30-36, Lukežić 1990: 38: 34-42). Posebno je izraženo regresivno prenošenje naglasaka na proklitiku (*ně_může*). Zanimljivo je da enklitike potiču progresivno pomicanje naglasaka (ili bolje rečeno: čuvaju mjesto akcenta, smještajući ga u medijalni slog), u primjerima poput *glāva_mē boli* (vs. *glāva*).

Nenaglašena duljina nalazi se na prednaglasnom slogu, i to samo u starijem sustavu, većinom samo u slogu koji neposredno prethodi kratkom naglasku. U mlađem sustavu tu nalazimo štokavoidni akut (r. pr. pl B *brānili* : U *brānili*, r. pr. pl B *klēčāle* : U *klēčale*). Tragovi zanaglasne duljine vidljivi su u kvalitativnoj promjeni, tj. zatvaranju vokala što su je nosili (Isg *mōtikom, krāvom*). U nekim se primjerima u bakinu sustavu izgubila prednaglasna duljina (*dolijáty* 'dolijevati', *zarubity*), dok u unukovu vjerojatno nije ni postojala.

Nenaglašena kračina izrazita je u slogovima u neposrednoj blizini naglasaka, pa bismo mogli reći da ti vokali traju kraće od jedne more. To rezultira neutralizacijom vokala (V > ə), odnosno potpunom ili djelomičnom redukcijom, najčešće vokala /i/ (*glēdla*). Ovu pojavu V. Zečević (2000: 11: 11-12) naziva štokavoidnom redukcijom.

Zaključak

Civilizacijski je razvoj neupitno vrlo bitan za razvoj jezika. Procvatom školstva i učestalim dnevnim migracijama pojačani su inodijalekatski susreti koji kontaminiraju pojedine mjesne govore. Polazeći od toga, autorice su usporedile idiolekte govornika dviju generacija, tražeći stabilne značajke, ali i one koje se gube i koje se potpuno izgubljene.

	Jelica Jurčić	Zoran Mihajlović	
Vokali	kratki	i (y) e ɛ a o u	i e ɛ a o u
	dugi	i e ɛ a o u	i e ɛ a o u
Nevokali	sonanti	v j l r m n ŋ	v j l r m n ŋ
	opstruenti	p t k s š č f c p t k s š č f c b d g z ʒ ʒ - - b d g z ʒ ʒ - -	
Akcenti	ˈ ~ -	ˈ ~ -	

Tablica 2. Fonološki sustavi ispitanih

Usporedbom idiolektu bake i unuka pronađene su dvostruke razlikovnosti: na planu jezika u jedinicama sustava i na planu govora u njihovim realizacijama. U vokalizmu su na planu jezika jake tendencije k ravnoteži i jezičnoj ekonomiji. Eliminiraju se jedinice koje narušavaju simetriju vokalskog trokuta (/y/ iz bakina sustava ne nalazimo u unuka). Na planu govora bitan je utjecaj štokavskoga adstrata na govor mlade generacije, vidljiv primjerice kod uklanjanja zijeve (pa je kod bake devokaliziran drugi član slijeda /ae/, a kod unuka je zijev kontrahiran prema drugom članu), ili kod izostanka redukcija inicijalnih i finalnih /o/ i /a/. U konsonantizmu je u unukov inventar iz susjednih kajkavskih govora uvezen fonem /x/. Na planu govora kod njege ne nalazimo analošku epentezu glasa /l/ ni depalatalizaciju glasa /ʎ/, što se može objasniti utjecajem standardnoga štokavskog govora. Akcenatski je sustav također obogaćen inventarnom jedinicom, štokavoidnim akutom ravne uzlazne intonacije, ali i osiromašen – gubljenjem prednaglasne duljine. U unukovu je govoru primjetna i dezoksitoneza kratkog akcenta. Ovo su jedinice i značajke koje su potpuno izgubljene u mlađem sustavu. Ukratko, to su /y/, redukcija inicijalnih i finalnih /o/ i /a/, analoška epenteza /l/, depalatalizacija /ʎ/ i prednaglasna duljina.

Unatoč pronađenim inovacijama, unukov sustav čuva mnoge značajke sustava starije generacije i u vokalizmu (slogotovorno /r/, refleks jata, prednjeg nazala i poluglasa) i u konsonantizmu (fonem /f/, afrikate /ʒ/ i /č/, rotacizam, suglasnički skupovi) i u akcentuaciji (štokavoidna redukcija). Za njih bismo mogli reći da su stabilne značajke, odnosno da odolijevaju vanjskim, i inodijalekatskim i dijalekatskim, utjecajima (i odozdo i odozgo).

Na kraju trebamo spomenuti i značajke koje se gube, ali nisu potpuno izgubljene. Nalaze se u i u bakinu i u unukovu sustavu, no nisu dosljedno provedene, nego njihove realizacije alterniraju. U vokalizmu u bakinu idiolektu kao refleksi stražnjega nazala alterniraju /u/ i /o/, dok je u unukovu zabilježen samo /u/; u konsonantizmu su u bakinu idiolektu skupine /*st'/ i /*sk'/ dale /s/, dok se u unukovu /s/ javlja samo

⁹⁵ Prema slušnoj procjeni autorica.

⁹⁶ Usp. B *šišaty, spāsity* s metatonijom i B *posūdity, žīvety* bez nje.

u nekim primjerima; a u akcentuaciji je u unukovu idiolektu provedena sustavna metatonija akuta na ultimi kakvu u bake ne nalazimo, nego alterniraju ostvaraju s akutom i cirkumfleksom.

Uzevši u obzir činjenicu da je u radu promotrena jezična situacija samo u jedno-me kućanstvu mjesnoga govora na višestruko rubnom području, mogli bismo reći da je on na granici između sociolingvistike i (mikro)dijalektologije.⁹⁷ Prema tome, ne možemo poopćiti svoje zaključke i reći da bi iste značajke bile nestabilne i u okolnim mjesnim govorima. Ono što možemo zaključiti jest da nam usporedno promatranje starijih i novijih sustava može otkriti značajke koje se u trenutku ispitivanja gube, no nisu do kraja izgubljene. One omogućuju promatranje jezičnih promjena dok se odvijaju, a samim time govore i o slabim točkama u sustavima mjesnih govora.

Hrvatsku bi dijalektologiju stoga trebalo čvršće povezati sa sociolingvistikom i demografijom. Idealno bi bilo kada bismo informatore birali prema demografskim kriterijima (dob, spol, školovanje), a zatim formirali sustav mjesnoga govora na temelju zajedničkih značajki. Naravno da je u govoru bake očuvana starina mjesnoga govora, no njega čini i njegova mlađa inačica, jer su značajke koje odvajaju blatnički od šišljavičkoga govora (npr. refleksi poluglasa) stabilne i u starijem i u mlađem sustavu.

Literatura

- Brozović, Dalibor 2004. O dijalektologiji kao jezikoslovnoj disciplini, *Suvremena lingvistika*, 57-58, Zagreb, 1-12.
- Brozović, Dalibor 1996. Sociolingvistika prema genetskoj i tipološkoj lingvistici, *Suvremena lingvistika*, 41-42, Zagreb, 87-94.
- Brozović, Dalibor; Ivić, Pavle 1988. *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski, Enciklopedija Jugoslavije*, 2. izdanje, Zagreb, 48-94.
- Čurković, Dijana 2008. Uпитnik za Hrvatski jezični atlas. Punkt 78 (rukopis).
- Državni zavod za statistiku 2009. *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857-2001: Blatnica Pokupska*; <http://www.dzs.hr/>.
- Finka, Božidar 1982. Akcenatski odnosi na „kajkavsko-čakavskom” području istočno od Karlovca. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, Zagreb, 161-167.
- Finka, Božidar; Šojat, Antun 1973. Karlovački govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 3, Zagreb, 77-150.
- Finka, Božidar 1979. O novim tendencijama i pojavama u čakavskom narječju. *Filologija*, 9, Zagreb, 145-148.
- Holzer, Georg 2007. *Historische Grammatik des Kroatischen. Einleitung und Lautgeschichte der Standardsprache*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Ivšić, Stjepan 1936. *Jezik Hrvata kajkavaca*. Zagreb: Nadbiskupska knjižara.

- Ivšić, Stjepan 1914. Nacrt za istraživanje hrvatskih i srpskih narječja. *Kovčević za hrvatska i srpska narječja*, knjiga I. Zagreb: JAZU.
- Jozić, Željko 2007. O metodologiji terenskoga istraživanja. *Šokačka rič*, 4, Vinkovci, 155-161.
- Junković, Zvonimir 1982. Dioba kajkavskih govora: porodice, tipovi i savezi. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, Zagreb, 191-215.
- Kapović, Mate 2004. Jezični utjecaj velikih gradova. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 30, Zagreb, 97-105.
- Labov, William 1994. *The principles of linguistic change. Volume I: Internal factors*. Oxford UK, Cambridge USA: Blackwell.
- Lončarić, Mijo 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Lončarić, Mijo; Zečević, Vesna 1999. Jat u kajkavštini. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 25, Zagreb, 171-194.
- Lukežić, Iva 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Matasović, Ranko 2001. *Uvod u poredbenu lingvistiku*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Sesar, Dubravka 1996. *Putovima slavenskih književnih jezika*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta.
- Škiljan, Dubravko 1976. *Dinamika jezičnih struktura*. Zagreb: Studentski centar Sveučilišta.
- Vranić, Silvana 2007. Rubnost kao kriterij u klasifikaciji čakavskoga ekavskoga dijalekta. *Zbornik u čast Ive Lukežić*, Rijeka, 33-45.
- Zečević, Vesna 2000. *Hrvatski dijalekti u kontaktu*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Zečević, Vesna 1992. Iz kajkavske morfologije (o DL sg. im. ž. roda). *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 18, Zagreb, 259-266.

Summary

Grandmother and grandson – generational differences in local speech of Blatnica Pokupska

The paper presents the phonology of kajkavian speech of Blatnica Pokupska. The idiolect of Jelica Jurcic is contrasted to that of her grandson Zoran Mihajlovic. Grandmother's speech shows older, and grandson's the younger state of development of this kajkavian dialect. The comparison of vocal, consonant and prosodic systems shows which features of the speech are stable, which are beginning to fade and which are completely lost.

Ključne riječi: kajkavsko narječje, kontakt dijalekata, utjecaj standardnoga jezika, fonologija, informatori, Blatnica

Key words: kajkavian dialect, dialect contact, standard language influence, phonology, informants, Blatnica

⁹⁷ Prema Matasoviću (2001: 102: 5-11) multidisciplinarni pristup (sinkronijski inerlingvalni i dijakronijski intralingvalni) naziva se parakronijski.